

Osallisuuden kehät: Näkökulmia hyvinvoinnin muotoutumiseen

Jarkko Salminen, Pauliina Lehtonen, Sanna Rikala,
Anna-Kaisa Kuusisto, Henna Luoma-Halkola,
Eeva Puumala, Liina Sointu, Antti Wallin & Liisa Häikiö

Tiivistelmä

Tässä artikkelissa kehitämme normatiivis-metodologisen osallisuuden kehät -mallin, joka auttaa tarkastelemaan kriittisesti, miten erilaiset yksilöt ja yhteisöt tulevat osaksi yhteiskuntaa, ja miten osallisuus kytkeytyy hyvinvointiin tilanteisesti ja kontekstuaalisesti. Malli mahdollistaa osallisuuden arkisen muodostumisen tarkastelun ja ymmärtämisen yksilön näkökulmasta. Ymmärrämme osallisuuden moniulotteiseksi – sosiokulttuuriseksi, taloudellis-materiaaliseksi ja poliittiseksi. Erotamme mallin avulla kolme osallisuuden muodostumiselle keskeistä “kehää”, joissa osallisuus joko toteutuu tai ei toteudu: merkitykselliset sosiaaliset suhteet, palvelujen ja elinympäristöjen tarjoama turva sekä yhteiskunnan jäsenenä osallistuminen. Havainnollistamme osallisuuden kehien merkitystä hyvinvoinnin muotoutumisessa keskittyen ikääntyneiden, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten, yksinmaahantulleiden pakolaisnuorten ja asukas yhteisössä toimivien osallisuuteen. Tarkastelu perustuu artikkelin kirjoittajien viimeaikaisiin tutkimuksiin ja niissä kerättyihin empiirisiin aineistoihin sekä julkaistuihin tuloksiin.

Avainsanat:

hyvinvointi, osallisuus, sosiaaliset suhteet, palvelut, osallistuminen

Abstract

In this article, we develop a normative-methodological spheres of inclusion -model that helps to critically examine how different individuals and communities become part of society and how inclusion is connected to well-being in different situations and contexts. The model allows the everyday formation of inclusion to be viewed from the perspective of individuals. We understand inclusion as multidimensional – socio-cultural, economic-material and political. Using the model, we distinguish three “spheres” as central to the formation of inclusion: relevant social relationships, security provided by services and living environments, and participation as a member of society. We illustrate the role of these spheres in the formation of well-being from the perspectives of older people, young people outside work and education, young immigrants who have

arrived alone, and people in a residential community. The illustrations are based on the empirical data and results of recent studies by the authors.

Keywords:

well-being, social inclusion, social relationships, services, participation

Johdanto

Artikkelissa keskitymme osallisuuden merkitykseen hyvinvoinnin muotoutumisessa. Hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet ymmärretään usein tärkeiksi hyvinvoinnin ulottuvuuksiksi. Tässä tekstissä tarkastelemme kuitenkin osallisuuden ja hyvinvoinnin suhdetta kriittisesti. Esitämme, että se on monijakoisempi ja vaatii ymmärrystä sekä osallisuuden että hyvinvoinnin tilanne- ja kontekstisidonnaisesta luonteesta.

Osallisuudesta on tullut suosittu käsite paitsi tutkimuksellisesti myös poliittis-hallinnollisesti. Osallisuuspolitiikan edistämisessä Euroopan unioni on ollut keskeinen toimija, mutta osallisuutta vahvistavat toimintapolitiikat ja päätöksenteko ovat nousseet suureen rooliin myös suomalaisessa kuntapolitiikassa. Osallisuuteen liitetty myönteinen vire luo mahdollisuuksia muotoilla yhteisiä näkemyksiä politiikkatoimien tavoitteeksi: osallisuus vetoaa yleisinhimillisiin kokemuksiin mukana olemisesta ja yhteisyydestä (Silver & Miller 2003). Koska osallisuudella voidaan tarkoittaa monia asioita, on osallisuuspuhe monien toimijoiden omaksuttavissa ja erilaisiin tilanteisiin sovitettavissa (Levitas, 2004; Isola ym. 2017, 3). Käsitteen joustavuudesta johtuen osallisuuden konkreettinen merkitys voi kuitenkin jäädä helposti epäselväksi, mikä onkin jättänyt tilaa monenlaisille poliittisille toimille (Raivio & Karjalainen 2013, 12).

Tässä tekstissä kiinnostuksemme on erityisesti osallisuuden ja hyvinvoinnin limittymisessä ja niiden mahdollisessa ristiriitaisuudessa. Yleensä osattomuuden ajatellaan heikentävän yksilön hyvinvointia, mutta aina näin ei välttämättä ole. Osattomalta vaikuttava ihminen voi

kokea itsensä tyytyväiseksi ja jopa hyvinvointivaksi. Keskittyminen pelkästään subjektiiviseen hyvinvoinnin kokemukseen voi olla kuitenkin ongelmallista, jos tavoitteena on tarkastella yksilöiden todellisia mahdollisuuksia pyrkiä kohti hyvinvointia yhteiskunnassa laajemmin. Toisaalta ulkoa tulevista osallistumisen odotuksista ei ole hyötyä, jos yksilö ei koe niiden lisäävän omaa hyvinvointiaan. Siksi tärkeää on huomioida sekä hyvinvoinnin subjektiivinen että objektiivinen luonne (Allardt 1993; Lagerspetz 2011). Aina nämä eivät ole sama asia, mikä tekee osallisuuden edistämisestä kompleksista ja edellyttää tilannesidonnaista ymmärrystä osallisuuden ja hyvinvoinnin suhteesta.

Osallisuuden ja hyvinvoinnin risteämiä ja eroja kartoittaaksemme pureudumme ensin osallisuuskeskusteluun ja pohdimme kriittisesti, millaisiin poliittis-hallinnollisiin tavoitteisiin ymmärrys osallisuudesta ja osallistumisesta usein nojautuu. Tämän jälkeen jäsenämme osallisuuden yhteyttä hyvinvointiin käsitteellisesti sosiokulttuurisen (*being part of*), taloudellisesti materiaalisena (*having a part*) ja poliittisen (*taking part in*) ulottuvuuden avulla ja esittelemme luomamme normatiivis-metodologisen osallisuuden kehät-mallin. Tunnistamme kolme osallisuuden muodostumiselle keskeistä tekijää tai ”kehää”: merkitykselliset sosiaaliset suhteet, palvelujen ja elinympäristöjen tarjoama turva sekä yhteiskunnan jäsenenä osallistuminen. Osallisuuden kehät-mallin avulla osallisuuden ja hyvinvoinnin suhdetta on mahdollista jäsentää kokonaisvaltaisesti ihmisen elämäntilanteesta käsin. Havainnollistamme osallisuuden kehien merkitystä hyvinvoinnin muotoutumisessa keskittyen ikääntyneiden, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten, yksinmaahantulleiden

pakolaisnuorten ja asukasyhteisöissä toimivien ihmisten osallisuuteen. Empiirisen tarkastelun avulla haastamme poliittis-hallinnollisen ajatuksen siitä, että osallisuus on syrjäytymisen vastakohta tai pohjautuu osallistumiseen. Näemme yhteiskunnan muodostuvan erilaisissa tilanteissa olevista ihmisistä ja heidän, elinympäristönsä ja yhteiskunnallisten instituutioiden välisissä suhteista. Tällöin osallisuutta muokkaavat yksilön suhteet muihin ihmisiin, eri toimintaympäristöihin ja yhteiskuntaan. Tulosten pohjalta keskustelemme, miten kunnat voivat kokonaisvaltaisesti ylläpitää ja vahvistaa asukkaiden hyvinvointia huomioiden yhteiskuntaan, yhteisöihin ja yksilöiden elämään kietoutuvat osallisuuden mahdollistavat ja osallisuutta ulosulkevat kehät.

Sosiaalinen osallisuus, poliittinen osallisuus

Terminä osallisuus on suomen kielen erikoisuus – englanniksi käsitteellä on kaksi vastinetta, jolloin osallisuus kääntyy asiayhteydestä riippuen joko muotoon ”social inclusion” tai ”participation”. Näistä lähtökohdista osallisuus-käsitteen poliittis-hallinnolliset ja teoreettiset juuret ulottuvat yhtäältä syrjäytymistä (*social exclusion/inclusion*) ja toisaalta osallistumista ja vaikuttamista (*participation*) tarkasteleviin tieteellisiin keskusteluihin. Suomalaisessa osallisuuskeskustelussa molemmat merkitykset – inkluusio/kuuluminen ja osallistuminen/vaikuttaminen – ovat vahvasti mukana. Olemme tiivistäneet osallisuus-käsitteen keskeiset taustat taulukkoon 1.

Taulukko 1: Osallisuuden käsitteen teoreettiset ja poliittis-hallinnolliset taustat.

	Sosiaalinen osallisuus	Poliittinen osallisuus
Teoreettinen tausta	<p>-Ranskalaisen sosiologian keskustelut 1970-luvulla: <i>Pyrkimys ymmärtää yhteiskunnan yhtenäisyyden heikkenemistä</i>.</p> <p>-Eurooppalaisen sosiologian ja sosiaalipoliitiikan keskustelut 1980-2000-luvuilla: <i>Pyrkimys kuvata moniulotteista osattomuutta ja osattomaksi tulemisen prosesseja sekä mekanismeja</i>.</p> <p>-Suomalainen tutkimuskeskustelu: <i>Käynnistyi ”syrjäytymistutkimuksena” 1990-luvulla ja korvautui osallisuus-keskusteluna 2000-luvun myötä</i>.</p>	<p>-Demokratiateoriat ja osallistuvan demokration keskustelut 1960-luvulta lähtien: <i>Kansalaisten osallistuminen ja suora vaikuttaminen</i>.</p> <p>-Asiakasosallisuus ja yhteiskehittäminen ja -toiminta 2000-luvulta lähtien: <i>”Osallistavan käänteen” analyysit osallistumisen monimuotoistumisesta</i>.</p>
Poliittis-hallinnollinen tausta	<p>-EU:n sosiaalipoliitiikan keskeinen käsite 1980-luvulta lähtien, laajasti omaksuttu jäsenvaltioiden politiikkaohjelmiin: <i>Osallisuuspolitiikan kohteena ns. syrjäytymisvaarassa olevat riskiryhmät</i>.</p> <p>-Suomessa politiikkaohjelmissä 1990-luvulta lähtien: <i>Syrjäytymisen ehkäisy kääntyi muotoon yhdenvertainen osallisuus tai ”työelämäosallisuus”</i>.</p>	<p>-Kansainväliset järjestöt ja yhteisöt edistävät laajaa osallistumista: <i>Uhkana demokratiavaje ja toiveena aktiivinen kansalaisuus ja asiakasosallisuus</i>.</p> <p>-Suomessa otettu keskeiseksi lähtökohdaksi lainsäädännön uudistamisessa ja politiikkaohjelmissä: <i>Kuntalaisten osallisuuden ja kuntademokratian vahvistaminen sekä äänestysaktiivisuuden lisääminen</i>.</p>

Köyhyyden torjunnasta sosiaaliseen osallisuuteen: Osallisuus määritty monissa yhteyksissä osattomuuden ja syrjäytymisen vastinparina. Osattomuus liittyy köyhyyden käsitteeseen ollen kuitenkin merkitykseltään sitä laajempi.

Osattomuuden ja syrjäytymisen lähikäsitteitä ovat myös huono-osaisuus, eriarvoisuus ja marginalisaatio.

Syrjäytymisen käsitteeseen (*social exclusion*) liittyvä keskustelu alkoi Ranskasta

1970-luvulla politiikan piirissä, mutta perustaa sille loivat myös sosiologit (Béland 2007). Ranskalaiset poliitikot ja tutkijat jakoivat huolen yhteiskunnan yhtenäisyyden heikkenemisestä. 1980-luvulla syrjäytymisen ajatus levisi koko Eurooppaan. Euroopan komissio alkoi luoda ”eurooppalaisen projektin” sosiaalista ulottuvuutta (Silver & Miller 2003). Osallisuuden näkökulma korosti työmarkkinoille kiinnittymisen merkitystä yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnissa. 1990-luvulta lähtien EU:n köyhyysohjelma muunnettiin siten, ettei keskiössä ollut köyhyyden vaan osattomuuden torjuminen. Köyhyyttä ei nähty enää ongelmana sinänsä. Haitalliseksi se muuttui vasta uhatessaan yhteiskunnan koheesiota (Levitas 1996, 16).

Suomeen osallisuuden idea saapui 1980-luvulla, kun Jorma Sipilä (1985) kehitti syrjäytymisen käsitettä inspiraationaan eurooppalainen keskustelu poissulkemisesta (*exclusion*) ja Ruotsissa omaksuttu ”ulospoikimisen” (*utslagning*) käsite. Syrjäytymisen näkökulma tarjosi mahdollisuuden tarkastella moniulotteista huono-osaisuutta: köyhyyttä, työttömyyttä ja asunnottomuutta. Myös sosiaalisen yhteisyyden ulkopuolelle jääminen tuotti syrjäytymistä. Syrjäytyä saattoi myös koulutuksesta, vallankäytöstä tai osallistumisesta päätöstentekoon (Sandberg 2015, 84-86).

2000-luvulla suomalaisessa päätöksenteossa sosiaalinen osallisuus kytkeytyy heikossa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten työelämään kiinnittymiseen sekä asiakkaiden aktiiviseen asemaan palvelujärjestelmän kehittämisessä (Raivio ja Karjalainen 2013; Leeman & Hämäläinen 2016). Hallinnollisesti puhutaan aktiivinnista ja osallistamisesta. Lisäksi keskustelussa painotetaan usein arjen sosiaalisissa ja tilallisissa käytännöissä rakentuvaa osallisuuden kokemuksellista luonnetta (Korjonen-Kuusipuro & Kuusisto 2019). Tällöin osallisuus ymmärretään yksilön omakohtaiseksi tunteeksi yhteisöön tai yhteiskuntaan kuulumisesta (*belonging*) (Leeman & Hämäläinen 2016).

Osattomuuden ”riskiryhmään” kuuluvia kutsutaan esimerkiksi haavoittuvassa asemassa oleviksi, epävakassa työmarkkina-asemassa

oleviksi ja huono-osaisiksi, jollaisiksi käytännössä määrittävät pitkäaikaistyöttömät, vammaiset henkilöt, etniset ja kielelliset vähemmistöt, maahanmuuttajat sekä mielenterveys- ja päihdekuntoutujat. Tätä taustaa vasten osallisuuden nousun poliittiseen keskusteluun voikin tulkita olevan osittain kiertoilmaus aikaisemmin käytössä olleelle syrjäytymisen käsitteelle (Raivio & Karjalainen 2013).

Osallisuuden eriarvoiseen jakautumiseen keskittyvä osallisuuden viitekehys (Isola ym. 2017) on kriittinen avaus suomalaiseen keskusteluun. Siinä tarkastellaan osallisuutta sosiaali-politiittisesti korostaen osallisuuden yhdenvertaisuuden vahvistamista palveluiden ja politiikan keinoin. Osallisuuden tulisi turvata hyvinvoinnin lähteisiin kiinnittyminen eli toimintakykyä ja hyvinvointitarpeita tukevat aineelliset ja aineettomat resurssit. Näitä ovat esimerkiksi toimeentulo, asuminen, koulutus, kulttuuri, taide, tieto ja vuorovaikutuskyvyt, luovuus ja luottamus. Näin osallisuus tulee ymmärrettäväksi keskeisenä tekijänä hyvinvoinnin kokemukselle.

Demokratiavajeesta poliittiseen osallisuuteen: Osallisuus määrittäyty myös irrallaan köyhyyden torjunnasta yhteiskunnallisena osallistumisena ja vaikuttamisena. Teoreettinen keskustelu deliberatiivisesta demokratiasta ja käytännölliset kokeilut sen soveltamiseksi yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ovat herättäneet kiinnostuksen osallistumisen uudistamiseen (esim. Setälä 2003). Osallisuuden käsitteestä tulee tässä lähestymistavassa toiminnallinen: se on ihmisten toimintaa tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa tai tietyssä poliittis-hallinnollisissa puitteissa.

Osallistuminen voidaan jaotella kansalaisten omaehtoisesti käynnistyvään toimintaan, kuten vaikuttamiseen yhteiskunnallisissa liikkeissä ja järjestöissä tai osallistumisena julkishallinnon käynnistämiin prosesseihin, esimerkiksi kaupungin kaavoitukseen (Häikiö 2014; Lehtonen 2013). Omaehtoisen osallistumisen kipinä on toimii jokin usein henkilökohtaisesti koettu asia tai kysymys, jonka ratkaisemiseksi ihmiset aktivoituvat toimimaan. Kansalaisten omaehtoinen osallistuminen saa erilaisia aarjen kokemuk-

sista nousevia muotoja. Julkishallinnollisessa yhteydessä osallistumisen puolestaan nähdään toteuttavan ajatusta osallistuvasta demokratiasta. Julkishallinto usein määrittelee ennalta osallistumismahdollisuudet. Lainsäädäntö velvoittaa julkishallintoa edistämään ihmisten oikeutta osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Usein myös kaupunkistrategioissa ja poliittisessa puheessa painotetaan asukkaiden osallisuuden vahvistamista.

Julkishallinnon toiminnan kehittämisessä ajatukset kansalaisten aiempaa aktiivisemmasta roolista ovat vahvistuneet 1990-luvulta lähtien (Häikiö & Leino 2014). Osallistuvan demokratian toimintatapojen omaksumiseen hallintojärjestelmien osaksi ovat keskeisesti vaikuttaneet kansainväliset keskustelut ja organisaatiot. Esimerkiksi keskenään hyvin erilaiset Maailman sosiaalifoorumi, Maailmanpankki, OECD, EU ja YK ovat kukin edistäneet osallistuvaa budjetointia (Häikiö & Salminen 2016). Yleisenä tavoitteena ne korostavat, että osallistuva budjetointi vahvistaa kansalaisten osallisuutta ja paikallisia yhteisöjä, kehittää asuinalueita ja tuottaa yhteistä hyvää (esim. Röcke 2014).

Nämä keskustelut näkyvät myös suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa osallistuvan demokratian ajatukset ovat korostaneet erityisesti vuorovaikutusta kansalaisten ja viranhaltijoiden välillä (Keränen 2014). Käsitys osallisuudesta muotoutuu erilaisten roolien – kuten kuluttaja, asiakas ja aktiivinen kansalainen – kautta (Häikiö 2012). Osallistumisen poliittis-hallinnollista merkitystä havainnollistaa, että kansalaisten roolia suunnitteluun ja päätöksentekoon osallistumisessa on Suomessa pyritty vahvistamaan lainsäädännön uudistamisella ja lukuisilla osallistumismenetelmien kehityshankkeilla.

Julkishallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä on haluttu parantaa avaamalla asioiden valmistelu julkiselle keskustelulle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa (Bäcklund & Mäntysalo 2009). Yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa päätöksenteon avaaminen ja kansalaisten osallistuminen monipuolistavat julkisen sektorin ja päätöksenteon tietopohjaa (Bäcklund, Häkli &

Schulman 2017). 2010-luvun julkishallinnossa kansalaisten osallistuminen on alkanut kiinnittyä aiempaa enemmän julkisten toimintojen kehittämiseen, kuten julkisten palvelujen tuottamiseen (Osborne 2010; Tuurnas 2016). Tässä korostuu ajatus kansalaiskumppanuudesta, kun kansalaiset kehittävät julkishallinnon toimintaa yhdessä viranhaltijoiden kanssa.

Osallisuus yhteiskunnan muuttamisen välineenä: Osallisuus köyhyyden torjuntatapana ja demokratiaan osallistumisena ovat esimerkkejä siitä, miten erilaisilla tavoilla osallisuutta voidaan määrittää. Osallisuuden uudelleen määrittelemineen on ollut tapa linjata sitä, millaisia politiikkaohjelmia pitäisi toteuttaa. Osallisuus ei siten ole ”viaton” tai neutraali käsite. Se on mahdollistanut köyhyydestä puhumisen kiertämisen ja huomion siirtämisen kulttuurisen kuulumisen ongelmiin (Silver & Miller 2003, 3; Sandberg 2015; Béland 2007; Fergusson 2004). Osallisuuden käsite sopikin hyvin siihen poliittiseen projektiin, jonka tavoitteena oli siirtyä ”passiivisesta hyvinvointivaltiosta” kohti ”aktiivista hyvinvointivaltiota”, ja joka korosti yksilön vastuuta valtion roolin sijaan (Béland 2007).

Toisaalta osallisuuden hahmottaminen poliittisena osallistumisena voi siirtää huomion pois laajemmista edustukselliseen demokratiaan ja päätöksentekoon liittyvistä ongelmista ja luoda tarpeen kehittää paikallisesti ja temaattisesti rajautuneita osallistumismahdollisuuksia (Keränen 2014; Bäcklund ym. 2018). Ihmisten omaehtoinen osallistuminen jää helposti tunnistamatta. Osallistuvan demokratian ajatuksia on kritisoitu myös siitä, että ne eivät huomioi osapuolten erilaisia arvoja ja intressejä, jotka luovat tilanteisiin valtasuhteita ja eriarvoisia asemia (esim. Bäcklund & Mäntysalo 2009).

Jos huomio kiinnittyy osallisuuden tavoitteeseen, jäävät osallisten välinen eriarvoisuus tai institutionalisoituneet valtasuhteet huomiotta. Yhteiskunnalliseksi kysymykseksi muodostuu tällöin, miten houkutella tai pakottaa osattomat osallisiksi jo määritellystä yhteiskunnallisesta tai poliittis-hallinnollisesta projektista (Levitas 2004). Osallisuuden käsitteen omaksumisen

myötä yksilön yhteiskunnallista osallistumista eivät enää määritäkään hänen käytössään olevat resurssit, vaan yksilön vastuu osallistumisesta tai syrjäytymisestä korostuu. Hänellä nähdään olevan mahdollisuus kuulua tai olla kuulumatta yhteiskuntaan.

Osallisuuden kehät -malli

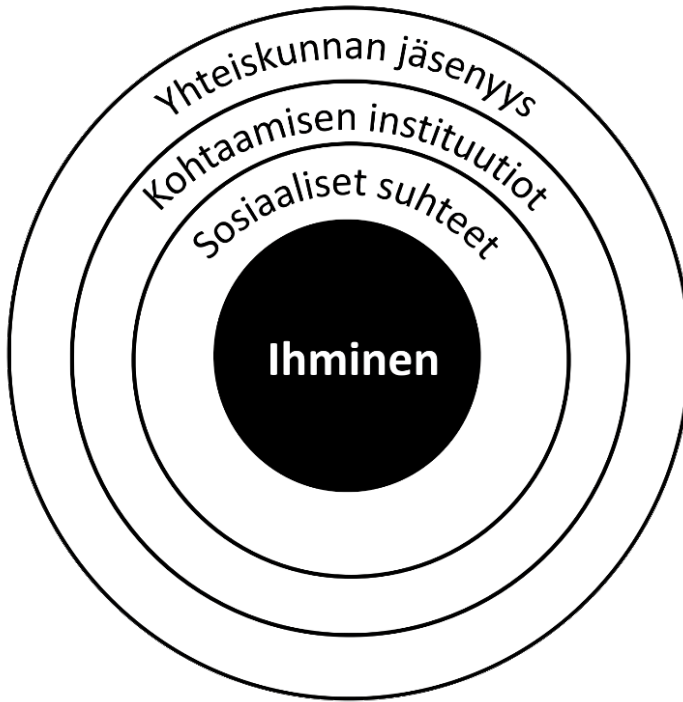
Työmarkkinat ja julkishallinnon tarjoamat osallistamishankkeet ovat keskeisiä väyliä yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Näiden piirissä osallisuus liittyy hyvinvointiin, mutta pääosin yksilötoisesti. Hyvinvointi ymmärretään työnä tai kuulumisen tunteena – lähes synonyyminä osallistumisen kanssa. Näin keskusteluissa ei huomioida osallisuuden moninaisuutta ja tilannekohtaisuutta. Omassa elämässään ihminen voi olla osallinen erilaisissa hyvinvointia ja elämän merkityksellisyyttä tuottavissa asioissa, yhteisöissä ja vuorovaikutussuhteissa ja samalla kokea osattomuutta joissain yhteyksissä tai laajemmin yhteiskunnassa. Esimerkiksi sekä itsenäistyvät nuoret että pakolaistaustan omaavat maahanmuuttajat voivat olla eri elämäntilanteillaan osallisia ja osattomia samanaikaisesti (Fergusson 2004; Mezzadra & Neilson 2012). Työpaikka ei välttämättä tarjoa sosiaalisen kuulumisen tunnetta tai sosiaalipalvelut vahvista merkityksellisiä ihmissuhteita. Yhteiskunnallisena haasteena on osallisuuden edistäminen eri elämäntilanteilla niin, ettei osallisuuden vahvistuminen yhdellä alueella heikennä mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntaan toisella elämäntilanteella (Williams & White 2003). Vasta tällaisen osallisuuden voidaan ajatella tuottavan hyvinvointia.

Olemme kehittäneet osallisuuden kehät -mallin, joka mahdollistaa osallisuuden arkielämän muodostumisen tarkastelun ja ymmärtämisen. Idea malliin syntyi alun perin työpaikassa

vuonna 2016, jossa käsiteltiin vaikeasti tavoitettavien ihmisten – erityisesti ikääntyneiden – osallistamista ja saamista tuen sekä palveluiden piiriin. Työpaikassa ryhmille jaettiin tehtäviä ja eräässä ryhmässä tutkijoiden ja mukaan kutsuttujen toimijoiden, kuten kaupungin sosiaaliryhmien ja järjestöjen edustajien, yhteistyön tuloksena syntyi idea osallisuuden kehästä. Tämän jälkeen mallia lähdettiin testaamaan laajemmin analyttisenä näkökulmana tutkimuksessa. Se on toiminut keinona yhdistää ja tehdä vertailukelpoiksi erilaisten ryhmien parissa eri menetelmin tehtyjä tutkimuksia ja niiden tuloksia. Tämä on ensimmäinen osallisuuden kehä -mallia käsittelevä tieteellinen artikkeli.

Osallisuuden kehät -malli asettaa yksilön elämäntilanteen tarkastelun keskiöön (kuvio 1). Yksilön ympärille rakentuu erillisiä kehiä, jotka olemme tutkimustemme pohjalta havainneet keskeisiksi konteksteiksi, joissa osallisuus joko toteutuu tai ei toteudu. Toisiinsa yhdistyvät osallisuuden kehät ovat:

- *Sosiaaliset suhteet*: Perhe, ystävät ja kavereipiirit ovat keskeisiä yksilöiden arkielämän ja arjen järjestämisen kannalta sekä merkityksellisen kuulumisen mahdollistajina.
- *Kohtaamisen instituutiot*: Erilaiset arkiset palvelut ja elinympäristöt kuten koulu, neuvola, palvelubussi, kauppa, infrastruktuurit ja harrastukset mahdollistavat asioiden hoitamisen, luovat yhteyksiä toimijoiden välille sekä tarjoavat turvaa.
- *Yhteiskunnan jäsenyys*: Työmarkkinoille osallistuminen tai poliittinen osallistuminen tarjoavat (toiminta)resursseja ja näin mahdollisuuden osallistua yhteiskuntaa ylläpitävään ja sitä muuttamaan pyrkivään toimintaan.

Kuvio 1: Osallisuuden kehät -mallin keskiössä on ihminen, jota ympäröivät yhteisö, palvelut ja elinympäristö sekä yhteiskunta.

Eri kehillä yksilöt toimivat ja tulevat osalliseksi erilaisilla hyvinvointiin vaikuttavilla tavoilla: He ovat jäseninä osa esimerkiksi lähi-, vertais- tai työyhteisöjään. He myös saavat esimerkiksi palkkaa, tulonsiirtoja tai rahallista tukea läheisiltään. Lisäksi he voivat ottaa osaa pyrkimällä vaikuttamaan asioihin eri kehillä. Siten ymmärrämme osallisuuden saavan sosio-kulttuurisia, taloudellisia-materiaalisia ja poliittisia

muotoja eri konteksteissa. Tämä muistuttaa Erik Allardtin (1976; 1993) ajattelua moniulotteisesta hyvinvoinnista. Hänen mukaansa hyvinvointi ei ole vain yksilöllinen ominaisuus, vaan se muodostuu yksilön suhteissa ympäristön useisiin elementteihin, esimerkiksi muihin ihmisiin tai yhteiskuntaan. Siten hyvinvointi on yhteisyyssuhteiden, elintason ja itsensä toteuttamisen muodostama kokonaisuus. Myös Raivio

ja Karjalainen (2013) ovat Allardtin jaotteluun nojautuen esittäneet, että osallisuuden perusedellytykset koostuvat riittävästä toimeentulosta ja hyvinvointipalveluista, yhteisöihin kuulumisesta sekä vallasta ja toimijuudesta. Heidän mukaansa yhteiskunnallinen osallisuus vaatii kaikkien hyvinvointiedellytysten toteutumista.

Tärkeää hyvinvoinnin ja osallisuuden tarkastelussa on yhtäältä huomioida yksilön toimijuus eli se, mitä yksilö tekee tullakseen osalliseksi, mutta samalla myös ympäristön tarjoamat mahdollisuudet eli se, otetaanko hänet osaksi yhteisöjä, saako hän osuutensa resursseista ja avautuuko hänelle mahdollisuus ottaa osaa tärkeiden asioiden käsittelyyn (Fraser ym. 2004).

Osallisuuden kehät auttavat ymmärtämään osallisuuden moniulotteisuutta ja tilannesidonaisuutta. Osallisuus muotoutuu kehien välisessä vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi sosiaaliset suhteet vaikuttavat koulunkäyntimahdollisuuksiin. Toisaalta koulutus voi määrittää sosiaalisten suhteiden merkitystä arjen osallisuuden muotoutumisessa. Osattomuus voi kumuloitua (Silver & Miller 2003; Levitas 1996, 13), jos esimerkiksi heikommassa sosiaalisessa asemassa olevat kouluttautuvat vähemmän, mikä edelleen rajoittaa sosiaalisia suhteita.

Malli auttaa tarkastelemaan kriittisesti tilanteita, joissa ihmisille tarjotaan yksilöotetta osallisuutta. Esimerkiksi hyvinvointivaltio voi tarjota kansalaisilleen taloudellista turvaa, muttei voi ratkaista kuulumisen ongelmia (Isola ym. 2017, 19; Kainulainen 2010, 300). Toisaalta osallisuusprojektit voivat tarjota yksilöille mahdollisuutta synnyttää kuulumisen tunnetta, mutta eivät useinkaan tarjoa resursseja tai vaikuttamisen mahdollisuuksia (Béland 2007, 133; Koivisto, Isola & Lyytikäinen 2018, 8). Mikäli ihminen kokee osattomuutta jollain kehällä, voi toinen kehä vastaavasti ylikorostua ja vahvistaa hänen osallisuuttaan jostain yhteisöstä, mikä voi olla kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta ongelmallista. Esimerkiksi osallisuus vertaisyhteisössä ei aina ole yksilön hyvinvoinnin kannalta hyvä asia ja voi äärimmillään johtaa yhteiskunnallisten varjorakenteiden syntyyn.

Osallisuuden kehät on metodologinen mal-

li, joka auttaa tunnistamaan tilannekohtaisesti yksilöiden ja perheiden arkista osallisuuden muodostumista ja osallisuuden puutteita. Lähtökohtana on, että osallisuus ja osattomuus kehittyvät prosessimaisesti, dynaamisesti ja moniulotteisesti (Du Toit 2004; Silver & Miller 2003; Levitas 1996). Malli on myös normatiivinen. Kokonaisvaltaista hyvinvointia tuottava osallisuus edellyttää tasapainoa kehien välillä. Jos osallisuus perustuu esimerkiksi vain työntekoon ja työmarkkinoille osallistumiseen, voi henkilökohtaisten suhteiden muodostaminen työn ulkopuolella omassa yhteisössä vaikeutua (Levitas 1996). Toisaalta liian tiiviit siteet lähiyhteisöön voivat rajoittaa mahdollisuuksia osallistua lähiyhteisöä laajemmin yhteiskuntaan (Kallinen & Häikiö 2020). Tärkeää on tunnistaa subjektiivisen ja objektiivisen hyvinvoinnin ero. Esimerkiksi yksilö, jonka osallisuus rajoittuu vain lähiyhteisöön tai joka elää kaikkien yhteisöjen ulkopuolella, voi kokea itsensä hyvinvoivaksi, mutta hänellä ei todennäköisesti ole väylää kokonaisvaltaiseen objektiiviseen hyvinvointiin.

Osallisuus muotoutuu arjessa

Tarkastelemme seuraavaksi työelämään ja koulutukseen kiinnittymättömien nuorten aikuisten, ikääntyneiden kaupunkilaisten, alaikäisenä yksin tulleiden pakolaisnuorten ja asukas-yhteisössä toimivien osallisuuden kehä. Tarkastelu perustuu artikkelin kirjoittajien viimeaikaisiin tutkimuksiin ja niissä kerättyihin empirisiin aineistoihin sekä julkaistuihin tuloksiin (ks. taulukko 2). Lähestymistapaamme voi kutsua laadulliseksi meta-analyysiksi/synteesiksi (Timulak 2014). Otamme osallisuuden kehät -mallin aikaisempia tutkimuksiamme yhteen kokoavaksi uudeksi analyttiseksi näkökulmaksi. Tutkimuksiamme yhdistää samantyyppinen kiinnostus yhteiskunnan ymmärtämiseen ihmisten arjen näkökulmasta, minkä ansiosta eri ryhmien parissa tehtyjä tutkimuksiamme, joissa on kysytty erilaisia tutkimuskysymyksiä, voi luontevasti syntetisoida.

Taulukko 2. Tutkimuksiin osallistuneet ryhmät ja aineistot.

Osallistujaryhmät	Kerätyt aineistot, keräämisaika, hanke	Julkaisut
A. Työelämään ja koulutukseen kiinnittymättömät nuoret aikuiset	Lähiössä asuvien nuorten yksilö- (6 kpl) ja ryhmähaastattelut (4 kpl), 2013–2014, Omaverkko, Omapaja (ARA)	Häikiö & Snellman 2016; Van Aerschot, Häikiö, Snellman & Kallinen 2016; Snellman, Lehtonen & Van Aerschot 2016; Van Aerschot & Salminen 2018; Salminen 2020
	Mielenterveysystistä työn ja opintojen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten elämäntilanteesta haastattelut (49 kpl), 2016, Poissa pelistä? Nuorten aikuisten masennus ja työkyvyttömyys (SA)	Rikala 2018; Rikala 2019; Rikala 2020; Korhonen & Rikala 2020; Rikala 2021
	Nuoren kuntoutusrahaa saavien/saaneiden yksilöhaastattelut (21 kpl), 2018, Kuntoutus, palvelut ja työllistyminen (KELA)	Salminen 2019
B. Ikäänntyneet kaupunkilaiset	Lähiössä asuvien ikäänntyneiden ryhmähaastattelut (7 kpl), 2017, Dwellers in Agile Cities (STN)	Luoma-Halkola & Häikiö 2020; Maununaho, Luoma-Halkola & Puumala 2021; Sointu & Häikiö 2021
	Palvelubussin käyttäjien yksilöhaastattelut ja palvelubussimatkat go along- menetelmällä (12 kpl), 2019, Ikäänntyneiden itsenäinen arki ja liikkuminen- väitöskirjatyö, Ikäänntymisen ja hoivan tutkimuksen huipputyö (SA), Kohti ekohyvinvointivaltiota (STN)	Luoma-Halkola & Jolanki 2021
	Yksilöhaastattelut iäkkäiden kaupungissa asuvien omaishoitajien kanssa (15 kpl) osassa hyödyntäen valokuvahaastattelun menetelmää (6 kpl), 2010, Hoiva suhteessa -väitöskirjatyö, Care at Home for Older People (NCoE Reassess, NordForsk), Vanhuus, hoiva ja kuluttajuus (SA), Insurance and the Problem of Insecurity (SA)	Sointu 2016
	Kaupunkiaukiolla kokoontuvien ikäänntyvien yksilö- (4 kpl) ja ryhmähaastattelut (3 kpl) sekä osallistuva havainnointi (82 h), 2011, Eläkeläisten tila -väitöskirjatyö Lähiössä asuvien ikäänntyvien yksilöhaastattelut (8 kpl), museon arkiston haastattelupöytäkirjat (16 kpl), Porin kaupungin asiakirjat, osallistuva havainnointi lähiössä, 2013-2014, Lähiön henki (YM)	Wallin 2014a; Wallin 2014b; Wallin 2019
C. Alaikäisenä yksin tulleet pakolaisnuoret	Taide- ja musiikkityöpajat (kolme työpajaa, joissa yhteensä 10 tapaamista), osallistuva havainnointi, etnografia nuorten asumisyksikössä (7 kk), mediaseuranta, 2014-2018, Pakotetun siirtymisen ylikulttuuriset muistot (SA), TRUST-kärkihanke (SA)	Kuusisto-Arponen 2016a & b; Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018; Korjonen-Kuusipuro & Kuusisto 2019; Kuusisto & Tuominen 2019
D. Asukasyhteisössä toimivat	Yksilöhaastattelut (8 kpl), dokumentti-/media-aineisto, havainnointi asukasyhteisön järjestämissä tapahtumissa, 2007-2009, Julkisesti uskottavat -väitöskirjatyö (KAKS, Pirkanmaan Kulttuurirahasto, C.V. Åkerlundin säätiö, Tampereen yliopiston Tukisäätiö)	Lehtonen 2011; Lehtonen 2013; Peltola, Åkerman, Bamberg, Lehtonen & Ratamäki 2017

Olemme tunnistanee osallisuuden kehät -mallin avulla, miten erilaisissa tilanteissa olevien ihmisten 1) merkitykselliset sosiaaliset suhteet muotoutuvat, 2) arjessa palvelut ja elinympäristöt toimivat sekä 3) yhteiskunnallinen osallistuminen toteutuu. Olemme kiinnittäneet huomiota kehien suhteeseen, niiden väliseen vuorovaikutukseen sekä osallisuuden sosiokulttuuriseen,

taloudellis-materiaaliseen ja poliittiseen ulottuvuuksiin. Seuraavaksi esittelemme, millaiseksi ymmärrys eri osallistujaryhmien osallisuudesta ja hyvinvoinnista muodostuu, kun niitä katsotaan osallisuuden kehät -mallin avulla.

Työelämään ja koulutukseen kiinnittymättömät nuoret aikuiset: Työelämään ja koulutukseen kiinnittymättömien vähävaraisten nuorten

aikuisten arjessa korostuu sosiaalisten suhteiden merkitys (Häikiö & Snellman 2017; Van Aerschot ym. 2016; Van Aerschot & Salminen 2018). Perhe, parisuhde ja ystävät vahvistavat osallisuutta ja monella sosiokulttuurinen osallisuus omassa arjessaan on vahvaa. Nuoret kokevat samassa elämäntilanteessa olevien ystävien seuran ja vertaistuen tärkeäksi arjesta selviytymisen kannalta. Nuoret saavat perheeltään ja sukulaisiltaan arvokkaita resursseja kuten rahaa, ruokaa ja turvaa hätätilanteissa.

Sosiaaliset suhteet eivät kuitenkaan aina vahvista nuorten osallisuutta ja toimintamahdollisuuksia yksityistä piiriä laajemmin. Vaikka nuoret kokevat osallisuuden tuottavan subjektiivista hyvinvointia lähipiirissään, objektiivisella tasolla heille avautuu vähän väyliä elämässä eteenpäin (Van Aerschot & Salminen 2018). Esimerkiksi nuorten ensimmäiset työpaikat hankitaan usein ”suhteilla”. Nuorilta, joiden vanhemmat ovat pitkäaikaistyöttömiä tai työkyvyttömyyseläkkeellä, usein puuttuu kontakteja, joiden kautta he voisivat saada näitä arvokkaita ensikokemuksia työmarkkinoilta.

Heikko taloudellinen tilanne ja mielenterveysongelmiin liittyvä kulttuurinen stigma vaikeuttavat sosiaalisten suhteiden muodostamista ja ylläpitämistä (Korhonen & Rikala 2020; Rikala 2018; Salminen 2019). Monet kertovat kontaktien vähentyneen ja supistuneen opintojen katkeamisen tai kuntoutuksen myötä. Jos esimerkiksi harrastuksiin ei ole varaa, ystäväpiiri koostuu yhä useammin niin ikään työelämän ulkopuolella olevista nuorista aikuisista, mikä vahvistaa yhteiskunnallista ulkopuolisuuden tunnetta. Joskus kaveripiiri voi myös ylläpitää haitallista toimintaa, kuten päihteiden käyttöä, jolloin suhteiden katkaisemisesta voi tulla välttämätöntä (Van Aerschot & Salminen 2018).

Kodin ja lähipiirin tuen puuttuessa nuoret aikuiset osaavat kääntyä etsimään tukea ja apua erilaisten instituutioiden edustajilta, kuten opettajilta tai terveydenhoitoalan ammattilaisilta (Van Aerschot & Salminen 2018; Salminen 2020). Mielenterveyssyistä opintonsa keskeyttäville nuorille tulevat tutuiksi perusterveydenhuolto, psykiatrinen erikoissairaanhoito ja Kelan

tukien hakeminen, ja usein myös sosiaalipalvelut. Onnistunut tukien ja palveluiden käyttö vahvistaa kokemusta osallisuudesta, kun taas vaille apua jääminen lisää entisestään ulkopuolisuuden kokemusta (Rikala 2020). Vaikeudet saada apua mielenterveysongelmiin koskevat erityisesti epävakaaassa työmarkkina-asetmassa olevia nuoria. Hoidon saamisessa koetut vaikeudet vaikeuttavat edelleen toimeentulo-ongelmia, sillä hoitokontakti erikoissairaanhoitoon on käytännössä edellytys Kelan työkyvyttömyyteen liittyvien tukien hakemiselle (Rikala 2018).

Monet nuorista kuvaavat tuki- ja palvelujärjestelmää ainoaksi ”kosketuspinnaksi yhteiskuntaan”, mikä ei merkitse vain konkreettisia kohtaamisia palvelujärjestelmän instituutioissa, vaan myös abstraktimpaa tunnetta yhteiskuntaan kiinnittymisestä (Rikala 2021). Sillä, onnistuuko tuki- ja palvelujärjestelmä vastaamaan nuorten avuntarpeeseen, on Rikalan (2020; 2021) tutkimuksen valossa kauaskantoisia seurauksia sille, millaiseksi nuorten suhde yhteiskuntaan muotoutuu (ks. myös Snellman, Lehtonen & Van Aerschot 2016). Nuoret aikuiset, jotka kokivat saaneensa yhteiskunnalta oikeanlaista tukea, suhtautuivat pääosin myönteisesti mahdollisuuksiinsa jatkaa tulevaisuudessa opintojaan ja päästä mukaan työelämään (ks. myös Salminen 2019). Tukijärjestelmän väärinymmärtämät tai hylkäämät nuoret puolestaan olivat paitsi kynnisiä omien työllistymismahdollisuuksiensa suhteen, usein myös vastentahtoisia antamaan panostaan yhteiskunnassa, joka on ”aikanaan kohdellut kaltoin”.

Työelämän ulkopuolella olevien nuorten aikuisten suhdetta yhteiskuntaan määrittelee pelko pysyvistä marginaaliin jäämisestä (Rikala 2019). Työkyvyttömyys on elämäntilanne, joka on ristiriidassa yhteiskunnan palkkatyönormin ja aktiivisen kansalaisuuden ihanteen kanssa. Nuorten kokemus oli, että heihin suhtaudutaan yhteiskunnassa tuottamattomana ”riesana” ja verovarojen kohteena. Tämä sai tuntumaan syyllisyyttä yhteiskunnan tukien varassa elämisestä ja arvottomuutta suhteessa työssä käyviin ikätovereihin.

Nuoret yrittävät parantaa tilannettaan esi-

merkiksi hakemalla opiskelemaan, hankkimalla työharjoittelupaikkoja tai osallistumalla vapaaehtoistyötön ja järjestötoimintaan. Toimintaa motivoi ennen muuta toive yhteiskunnallisesta osallisuudesta, jota monet pitivät tärkeämpänä kannustimena kuin palkkaa. Nuorten motiivina toimii myös toisten ihmisten auttaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Nuoret pohjivat, miten he voisivat auttaa muita nuoria, joiden vanhemmat eivät kykene heitä tukemaan arjessa (Van Aerschot & Salminen 2018). Omia kokemuksia mielenterveysongelmista halutaan hyödyntää joko tulevassa työssä tai vapaaehtoistoiminnassa (Rikala 2020). Nuoret pyrkivät muuttamaan läheistensä käsityksiä mielen-terveydestä esimerkiksi haastamalla ystäviään uudenlaiseen ajatteluun. Tämä on esimerkki arkisesta poliittisesta toiminnasta, yrityksestä vaikuttaa asioihin omassa yhteisössä. Laajempi kokemus poliittisesta osallisuudesta puuttuu tutkimuksiimme osallistuneiden nuorten elämästä.

Ikääntyneet kaupunkilaiset: Ikääntyvät kaupunkilaiset muodostavat arjessaan monenlaisia sosiaalisia suhteita. Kaveriporukat, vertaisryhmät ja yhteisöt kokoontuvat kaupungilla, omalla asuinalueella ja yhteistiloissa muodostaen omia sosiaalisia tilojaan (Wallin 2014a). Yhdessä olemalla tuotetaan turvaa ja yhteenkuuluvuutta, joka luo osallisuutta arjessa. Sosiaalisten suhteiden ja ryhmien perustana ovat symboliset merkitykset siitä, kuka kuuluu ryhmään, kuka ei ja millä perusteilla näitä rajoja piirretään. Wallin (2014b) kuvaa, miten lähiössä asuvat ikääntyvät naiset tapasivat toisiaan paikallisella asukastuvalla, jota he kuvasivat ”henkireikä”. He olivat aktiivisia järjestäessään juhlia, myyjäisiä, kirpputoreja, lenkkiporukoita ja käsityökerhoja. Monet naisista asuivat yksin, mutta he tukivat toisiaan arjessa antaen ja saaden naapuriapua. Heitä sitoi yhteen asuinalue ja samankaltaiset elämäkokemukset. Yhteenkuuluvuutta voimisti entisestään asuinalueelle kohdistuneet palveluiden leikkaukset.

Wallinin (2019) tutkimuksessa yhdessäolon mahdollistava kaupunkitila näyttäytyi ikääntyville erityisen tärkeänä. Kaupunki fyysisenä asumisympäristönä (mukaan lukien lähi-

luonto) on erityisen tärkeä sosiokulttuurisen osallisuuden mahdollistaja niiden ikääntyneiden kaupunkilaisten näkökulmasta, joilla on liikkumiselle erilaisia fyysisiä ja sosiaalisia rajoitteita (Luoma-Halkola & Häikiö, 2020). Elinympäristön esteet, kuten talviolosuhteet, mäet tai pitkät kävelymatkat, voivat kaventaa osallisuutta hankaloittamalla pääsyä palveluiden, ihmisten ja merkityksellisen toiminnan pariin. Sen sijaan elinympäristön tarjoamat resurssit, kuten kuljetuspalvelut, lähipalvelut ja sosiaaliset tukiverkostot, voivat mahdollistaa itsenäistä toimintaa ja tukea osallisuutta omassa elämässä mutta myös laajemmin yhteiskunnassa. Esimerkiksi palvelubussi mahdollistaa pääsyn lähipalveluiden pariin, mutta jo palvelubussimatkat ovat matkustajille merkityksellisiä sosiaalisia tapahtumia ja kuulumisen paikkoja. Jotkut kokevat saavansa palvelubussissa tukea vaikeisiin elämäntilanteisiin ja yksinäisyyteen (Luoma-Halkola & Jolanki 2021).

Kaupungissa ihminen asemoituu osaksi asuinalueen sosiaalisia suhteita ja kaupunkitilan käyttöön liittyy jännitteitä ja neuvotteluita myös ikääntyneiden näkökulmasta (Maununaho, Luoma-Halkola & Puumala 2021; Sointu & Häikiö 2021). Esimerkiksi palvelubussin käyttäjät saivat yhdessä järjestäytyen ja vuorotellen kauppakeskuksen johtajalle soittaen palautettua aikaisemmin poistetun penkin, jolla bussia odotettiin (Luoma-Halkola & Jolanki 2021). Erilaiset kohtaamispaikat, kuten puistot, asukastuvat tai seurakunnan tilat, mahdollistavat kollektiivista toimintaa ja poliittista osallisuutta (Wallin 2019). Kun esimerkiksi kaupungin apteekkiverkkoa oltiin supistamassa, asukkaat saivat adressin avulla säilytettyä oman kaupunginosansa toimipisteen. Samankaltainen liike oli myös pankkiautomaatin säilyttämiseksi, mutta siinä asukkaat eivät onnistuneet. Paikallisen asukasyhdistyksen välityksellä ikääntyneet asukkaat ajoivat asuinalueen asioita ja puolustivat sen imagoa. Vastarinta ylhäältäpäin tulevaa institutionaalista hallintoa kohtaan voimisti asukkaiden välistä yhteenkuuluvuutta.

Puolisoaan kotona hoitavien iäkkäiden omaishoitajien arki poikkeaa merkittävästi lä-

hiössä aktiivisesti sosiaalisia suhteita luovien ikääntyvien naisten arjesta. Hoivavastuu sitoo puolisoaan hoivaavat omaishoitajat yhteen tiettyyn merkitykselliseen sosiaaliseen suhteeseen, omaishoitosuhteeseen (Sointu 2016). Arjessa korostuu hoivaan liittyvä elämäntilanne ja toiminta niin oman kuin puolisonkin hyvinvoinnin puolesta. Omaishoitajat huolehtivat omasta hyvinvoinnistaan rakentamalla itselleen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa hoivavastuusta vapaita tiloja, eli niin sanottuja omia tiloja. Soinnun tutkimuksessaan haastattelemat omaishoitajat asuvat kaupungissa ja omia tiloja syntyy heidän toimiessaan kaupunkiympäristössä, kuten liikkua lähiluonnossa yksin tai ystävän kanssa tai hoitaessa välttämättömiä asioita kaupungilla esimerkiksi kaupassa ja kirjastossa. Myös esimerkiksi vertaissuhteet ja vertaistuen paikat (kuten omaishoitajaryhmät) tarjoavat tilan merkityksellisille sosiaalisille suhteille ainakin osalle omaishoitajista.

Omaishoitajien kohdalla mahdollisuus liittyä osaksi hoivasuhteen ulkopuolisia merkityksellisiä sosiaalisia suhteita kytkeytyy erottamattomasti instituutioihin ja palveluihin. Näin on siksi, että mitä enemmän perheenjäsen tarvitsee apua ja hoivaa, sitä vaikeampi omaishoitajan on poistua hänen läheltään. Jos kotiin ei ole saatavilla hoitopua lyhyellä varoitusajalla, joutuu omaishoitaja ottamaan huonokuntoisen puolisonsa mukaan esimerkiksi omalle lääkärikäynnilleen. Omaishoitajat tarvitsevat hyvinvointivaltion tarjoamia palveluita suhteesta irrottautumiseen (Sointu 2016). Jos irrottautumisen kustannukset pitää kattaa ilman yhteiskunnan tukea, mahdollisuudet irrottautumiseen jakautuvat eriarvoisesti (ks. Van Aerscht 2014).

Alaikäisenä yksin tulleet pakolaisnuoret: Maahan alaikäisenä yksintulleiden pakolaisnuorten osallisuutta on tutkittu viime vuosina muun muassa asumisen, sosiaalisen tuen ja ystävyysuhteiden muotoutumisen näkökulmista (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018, Korjonen-Kuusipuro & Kuusisto 2019). Lisääntynyttä kiinnostusta selittää se, että yksintulleet muodostavat erityisen ryhmän, jonka kohtaamat osallisuuden, syrjäytymisen, hy-

vinvoinnin ja kuulumisen haasteet ovat suuria. Yksintulleiden sosiaalinen verkosto on hajautunut ja rakentuu ylikansallisesti. Suomessa sosiaaliset suhteet rakentuvat pitkälti monietnisisissä vertaissuhteissa asumisyksiköissä ja valmistavan opetuksen luokilla. Tämän on todettu olevan erityinen haaste kotoutumisen sekä arkeen ja uuteen ympäristöön kiinnittymisen osalta (Kuusisto-Arponen 2016a). Nuorten oma toive olisi löytää suomalaisia ystäviä. Sosiaalisten suhteiden ylläpito aiheuttaa nuorille huolta, koska usein perhe tai osa siitä on jäänyt kotimaahan tai matkan varrelle kolmanteen maahan. Yhteydenpito esimerkiksi konfliktialueelle on usein katkonaista eikä nuorilla ole aina tietoa, mitä muulle perheelle on tapahtunut.

Alaikäisenä Suomeen saapuneiden yksintulleiden elämää määrittävät useat hallinnan käytännöt ja instituutiot. Vaikka Suomessa on pystytty huolehtimaan yksintulleiden perustarpeista asumisen suhteen, eivät nykyiset ratkaisut aina pysty riittävän hyvin tunnistamaan nuorten sosiaalisia ja kulttuurisia tarpeita, olipa kyse sitten asumisesta (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018) tai yhteiskuntaan ja arkeen kiinnittymisestä (Kuusisto & Tuominen 2019). Yksintulleiden tapaus osoittaa, että politiikat ja hallinnan käytännöt eivät aina edistä samaa päämäärää haavoittuvienkaan ryhmien kohdalla. Maahanmuuttopolitiikka ja maahanmuuttoon liittyvään lainsäädäntöön viime vuosina tehdyt pistemäiset muutokset ovat tuottaneet osattomuutta nuorten elämään. Esimerkiksi perheenyhdistämisen perusteisiin tehdyt kiristykset ovat luoneet täysin uudenlaisia ongelmia nuorten kotoutumiselle ja kuulumisen tunteen rakentamiselle. Suomessa elää satoja nuoria, jotka on suojeltu perheettömiksi (Kuusisto-Arponen 2016b). Maahanmuuttopolitiikan linjaukset ja muutokset ovat jopa johtaneet nuorten vieraantumiseen suomalaisesta yhteiskunnasta. Heidän on esimerkiksi vaikea ymmärtää, miksi perheenyhdistäminen epäonnistuu tai miksi hakemusta ei edes välttämättä pystytä jättämään hallinnollisten esteiden vuoksi (esim. perheenjäsenen matkustamisen estyminen lähimpään Suomen edustustoon hakemuksen jättämistä

varten). Tällä on seurauksia paitsi nuorten hyvinvoinnille, myös sille, millaisena suomalainen yhteiskunta heille näyttäytyy ja miten he oman paikkansa siinä määrittävät (Maïche 2017).

Nuorten tukemiseksi on kuitenkin myös kehitetty palveluita ja tukirakenteita, joiden pyrkimys on edesauttaa heidän kiinnittymistään, hyvinvointiaan ja yhteiskunnan osaksi pääsyä. Yksintulleille on kehitetty kummi(perhe)toimintaa, jossa nuorelle osoitetaan joko yksittäinen kummi tai perhe, jonka kanssa nuori viettää ”normaalialla” arkielämää. Samoin nuorten kanssa toimiville on tarjolla erilaisia toimintatapoja tai menetelmiä, kuten edustajille suunnattu työkalupakki, mielenterveyttä edistämään pyrkivä Serene-toiminta tai Kasvun palat -työväline, joiden kautta nuorten hyvinvointia pyritään tukemaan. Arjessa nuorten sosiaalisissa suhteissa korostuu muiden samassa tilanteessa elävien tai pakolaistaustan omaavien nuorten merkitys. Tämä ei aina ole paras tukiverkko, vaikka saattaakin auttaa luomaan välitöntä osallisuutta ja kokemuksen yhteisön jäsenyydestä. Vertaistuen varaan jäävillä nuorilla on suuri riski sosiaalisten kontaktien kaventumiseen sekä laajemman yhteiskunnallisen osallisuuden heikkoon rakentumiseen. Suomalainen yhteiskunta ja sen toimintatavat jäävät vieraiksi, eikä sen rakenteita, omia oikeuksia ja palveluita tunnetta. Alaikäisenä yksintulleiden pakolaisnuorten osallisuutta vahvistamaan pyrkivissä politiikkatoimissa ja palveluissa tarvitaan laajempaa ymmärrystä niistä kaikista tavoista, joilla osallisuus arjessa rakentuu (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2018; Puumala 2019).

Asukasyhteisö: Asuinalue ja asukasyhteisö liittyvät niin arjessa muotoutuviin merkityksellisiin sosiaalisiin suhteisiin, palveluihin, elinympäristöihin kuin yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Lehtonen (2011; 2013) on tarkastellut paikallisen puutalokorttelin asukasyhteisöä, joka pyrki kehittämään korttelia kaikille avoimeksi yhteiseksi tilaksi (ks. myös Peltola ym. 2017). Asukasyhteisön toiminnan taustalla vaikutti ajatus paikallisyhteisön roolista hyvinvoinnin tuottajana paitsi korttelin asukasyhteisölle, mutta myös laajemmin kaupungin

asukkaille. Alun perin tamperelaisen puutalokorttelin asukasyhteisön toiminta kytkeytyi kaavoituskiistaan, jossa korttelin rakennuksia oli suunniteltu purettavaksi paikalle suunnitellun puiston alta. Asukkaat ryhtyivät toimimaan kotiensa säilyttämisen puolesta.

Asukasyhteisön toiminta muotoutui vähitellen kaavoituskiistaan vaikuttamisesta yhteisöllistä kaupunkitilaa luovaksi toiminnaksi. Asukkaat kehittivät korttelia tavoitteenaan luoda siitä paikka, joka edistäisi yhteisöllisyyttä, sosiaalista kestävyyttä ja kaupunkikulttuuria. He nostivat esille asumismuodon vaikutuksen yksilöiden hyvinvointiin. Asukkaat lähtivät tietoisesti kehittämään korttelia yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten syrjäytymiseen tai ikääntymisen tuomiin haasteisiin, vaikuttavana toimijana. Hyödyntämällä asukkaiden osaamista ja intressejä he kehittivät konkreettisia asumiseen ja arkeen liittyviä käytäntöjä. Asukkaat esimerkiksi tarjosivat toisilleen naapuriapua lastenhoidossa, siivouksessa ja kaupankäynnissä. He perustivat ruuanlaittokehoja ja kunnostivat yhdessä asuinrakennuksia. He pyrkivät pitämään talon asukasrakenteen monimuotoisena siten, että siellä asuisi eri-ikäisiä ihmisiä erilaisista sosiaalisista lähtökohdista. Moninaisuus nähtiin yhtenä yhteisöllisyyden kehittymisen mahdollistajana, samoin kuin puutalokorttelin rakennetyhteisine tiloineen, joka jo itsessään madalsi kynnystä vuorovaikutukseen naapurien kanssa.

Asukkaat puhuivat korttelista esimerkiksi kestävästä elämän mallikorttelina, kaupunkikylänä tai mahdollisuuksien korttelina. He havaitsivat näin urbaania asumismuotoa, joka ottaisi aiempaa vahvemmin huomioon yksilöt ja heidän hyvinvointinsa osana laajempaa asukasyhteisöä. Toiminnallaan asukkaat ottivat kantaa kaupunkisuunnittelun ja asuntopolitiikan linjauksiin. He halusivat osoittaa tarpeen monipuolisempien urbaanien asumismuotojen mahdollisuuksiin hyvinvoinnin ja syrjäytymisen kysymyksiin reagoimisessa. Korttelin asukkaiden toiminnan voi nähdä vastavoimana yksilöllistyneelle elämänmuodolle, jossa yksilö yksin kantaa vastuun oman elämänsä hyvinvoinnista ja elämässä selviytymisestä. Puutalokorttelin

asukkaille asukasyhteisö oli merkityksellisten sosiaalisten suhteiden yhteisö, jonka jäsenet huolehtivat toisistaan. Esimerkiksi he pyrkivät tukemaan korttelissa asuvien vanhusten kotona asumista mahdollisimman pitkään auttamalla heitä päivittäisissä askareissa. Asumisessa ilmeneviin ongelmiin pyrittiin puuttumaan yhdessä, jotta kenenkään ei olisi tarvinnut selvitä yksin.

Puutalokorttelin asukasyhteisö järjesti kaikille kaupunkilaisille avoimia pihajuhlia, runo- ja musiikkifestivaaleja, taidenäyttelyitä, teatteriesityksiä, lastennäytelmiä ja tarjosi tiloja yhdistysten ja järjestöjen kokoontumisille. Tapahtumia järjestämällä asukkaat pyrkivät saamaan julkisuutta korttelin suojelukiistalle ja keräämään tukea korttelin suojelulle. Samalla he pyrkivät herättelemään ajatusta uudenlaisesta puoliavoimesta kaupunkitilasta, joka korttelin tapauksessa syntyi asukkaiden kotipihan ja korttelirakennusten avaamisesta muiden kaupunkilaisten käyttöön. Tällä tavalla he halusivat luoda omasta asuinpaikastaan merkityksellistä kaupunkitilaa ja -toimijaa, joka tarjoaisi omaehtoista tilaa ja mahdollisuuksia kaupunkilaisten kollektiiviselle toiminnalle ja tätä kautta edistäisi ihmisten sosiaalista hyvinvointia.

Mahdollistavat ja ulossulkevat osallisuuden kehät

Olemme edellä esimerkkien avulla tarkastelleet osallisuuden kehien merkitystä hyvinvoinnin muotoutumisessa. Esimerkkien perusteella näyttää siltä, että vaikka osallisuus yleensä tukee hyvinvointia, kapeasti ymmärrettynä se voi myös heikentää hyvinvoinnin mahdollisuuksia. Tietyn osallisuuden kehän ylikorostuminen saattaa olla jopa hyvinvoinnin kannalta haitallista. Esimerkiksi, jos osallisuuspolitiikan tavoitteena painotetaan yksipuolisesti työmarkkinoille osallistumisen tukemista, muut osallisuuden kehät jäävät huomiotta. Tai jos osallisuutta pyritään lisäämään hyvinvointipalveluin, jotka eivät tunnista tai huomioi palveluita tarvitsevan sosiaalisten suhteiden merkitystä tai yhteiskuntaan osallistumisen esteitä, palveluiden mahdollisuudet tukea kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin

turvaavaa osallisuutta ovat vähäiset. Tärkeää on huomioida hyvinvoinnin sekä objektiivinen että subjektiivinen luonne. Hyvinvointipalveluihin tai työmarkkinoille osallistuminen voi olla objektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta tärkeää. Silti jos yksilö ei koe osallistumista mielekkääksi, koettu hyvinvointi ei lisäänty. Hyvinvoinnin turvaava osallisuus ei voi perustua vain yksilön pakottamiseen tai velvoittamiseen vaan osallisuus edellyttää toimijuutta (ks. Mäntyneva & Hiilamo 2018; Raivio & Karjalainen 2013).

Tarkastelemiemme ryhmien arkisen osallisuuden ja hyvinvoinnin risteymät osoittavat, että hyvinvointia vahvistava osallisuus luo mahdollistavia kehiiä ja hyvinvointia heikentävä osallisuus ulossulkevia kehiiä:

- *Sosiaalisten suhteiden* muuntautuvuus eli erilaisten toimijoiden ja asioiden yhdistely tilannekohtaisesti omassa arjessa luo mahdollistavia kehiiä. Kutistavat tai sulkeutuvat osallisuuden kehät muodostuvat siitä, että sosiaaliset suhteet perheen, ystävien ja samassa tilanteessa olevien kanssa turvaavat arjen selviytymistä, mutta ulossulkevat osallistumisesta näitä laajemmin.
- *Kohtaamisten instituutiassa* voimavarakeskeisyys luo mahdollistavia osallisuuden kehiiä. Palveluissa asiakaslähtöisten käytäntöjen ja toimintamallien luominen sekä yhteiskehittäminen ovat keinoja osallisuuden vahvistamiseksi. Myös asuinyhteisöjen yhteistoiminta ja elinympäristöjen saavutettavuuden lisääminen ovat esimerkkejä siitä, miten osallisuuden kehien välinen vuorovaikutus lisää osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia, mutta myös edistää arjen sosiaalisten suhteiden tarjoamaa turvaa. Ihmisten kohtaaminen ongelmakeskeisesti, eli heidän tarpeidensa ja tarjottavan tuen sovittaminen palveluiden logiikkaan, puolestaan luo ulossulkevia osallisuuden kehiiä. Palvelut eivät tällöin vastaa ihmisten osallisuuden ja hyvinvoinnin tarpeisiin.
- *Yhteiskunnan jäsenyyden* tasolla osallisuuden kehiiä laajentaa ja mahdollistaa yhteis-

kunnan uudistamiseen pyrkivä toimijuus. Käytännöllisen asiantuntijuuden ja toiminnallisten verkostojen luominen ovat tässä keskeisiä. Ulossulkevia osallisuuden kehiä muodostuu silloin, jos yksilöiden elä-

mäntilanteisiin liittyvää toimijuutta ja sen merkitystä ei tunnisteta. Yhteiskunnalliset käytännöt ohjaavat toimimaan marginaaleissa ja tarjoavat vain heikkoja kytköksiä yhteiskuntaan kiinnittymiseksi.

Kuvio 2: Eri ryhmillä, erilaisissa tilanteissa kehät voivat laajentua ja mahdollistaa osallisuutta tai ne voivat kutistua ja sulkeutua, jolloin muut kehät saattavat ylikorostua.

On tärkeää huomata, että poliittisella päätöksenteolla, erilaisilla palveluilla ja kaupunkirakenteella voidaan keskeisesti vaikuttaa siihen, muodostuvatko osallisuuden kehät erilaisissa

elämäntilanteissa mahdollistaviksi vai kutistaviksi. Mahdollistavien osallisuuden kehien vahvistamiseksi tarvitaan tietoa ihmisten arjesta, erilaisista tilanteista ja toiveista. Yhtenä

keinona on kokemustiedon hyödyntäminen palveluiden ja elinympäristöjen suunnittelussa. Kokemustiedon hyödyntäminen vaatii kokemusasiantuntijoiden kanssa tehdyn tiedon tuottamisen lisäksi erilaisten välittäjien roolin tunnistamista ja sen arvioimista, millaisia vaikuttimia ja lähtökohtia tiedon jatkohyödyntämiseen liittyy (Leino & Puumala 2021). Kyse on siitä, luodaanko tiedolla yhä tiukentuvia hallinnan käytäntöjä vai rakennetaanko niillä uusia osallisuutta tukevia toimintatapoja ja toiminnallisia verkostoja, jotka tunnistavat ihmisten arkisen kokemustiedon merkityksen yhteiskunnallisen osallisuuden yhtenä keskeisenä rakennusaineena (Kuusisto & Korjonen-Kuusipuro 2022).

Lopuksi

Olemme tarkastelleet osallisuuden ja hyvinvoinnin suhdetta ymmärtäen osallisuuden ja hyvinvoinnin luonteen tilanne- ja kontekstisidonnaisina ilmiöinä. Vaikka havaintojemme perusteella osallisuus yleensä kytkeytyy hyvinvointiin, *aina hyvinvointi ei edellytä osallisuutta*. Esimerkiksi työelämästä osaton voi kokea itsensä hyvinvoivaksi vahvojen läheissuhteiden vuoksi. Toisaalta *osallisuus ei aina lisää hyvinvointia*. Jos esimerkiksi työelämäosallisuus on pakotettua, se ei todennäköisesti vahvista koettua hyvinvointia. Tästä näkökulmasta niin hyvinvoinnin subjektiivisen kuin objektiivisenkin luonteen samanaikainen huomioiminen on tärkeää. Yksipuoleisen osallisuuden sijaan pitäisi pyrkiä laajempaan ja kokonaisvaltaisempaan osallisuuteen, jotta hyvinvointi olisi objektiivisempaa ja pysyvämpää kuitenkin niin, että osallistuminen on aitoa eikä pakotettua.

Osallisuuden kehät -mallin avulla olemme tarkastelleet osallisuuden muotoutumista työelämään ja koulutukseen kiinnittymättömien nuorten aikuisten, ikääntyneiden kaupunkilaisten, alaikäisenä yksin tulleiden pakolaisnuorten ja asukas yhteisössä toimivien moninaisissa elämäntilanteissa. Olemme näin haastaneet poliittis-hallinnollisen ajatuksen siitä, että osallisuus on syrjäytymisen vastakohta tai

perustuu osallistumiseen. Yhteiskunta ei muodostu ulkopuolisten ja sisäpuolisten suhteena. Yhteiskunta muodostuu erilaisissa tilanteissa olevista ihmisistä sekä heidän, elinympäristön ja yhteiskunnallisten instituutioiden välisistä suhteista. Osallisuus ei ole vakaa joko-tai-tilanne. Yksilö voi olla samaan aikaan osallinen ja osaton (Du Toit 2004, 1005). Osallisuus muotoutuu yksilön suhteena muihin ihmisiin, erilaisiin toimintaympäristöihin ja laajempaan yhteiskuntaan. Osallisuus on ihmisen elämää läpileikkaava piirre, kuulumista (sosiaaliseen) kokonaisuuteen.

Osallisuus ja vaikutusmahdollisuudet ovat tärkeitä hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Mahdollistavat osallisuuden kehät toimivat juuri näin eli ne lisäävät yksilöiden sosiokulttuurista, taloudellis-materiaalista ja poliittista osallisuutta. Ulossulkevat osallisuuden kehät eivät kuitenkaan tue kokonaisvaltaista hyvinvointia, vaan pikemminkin rajaavat yhteiskunnallisesti heikossa asemassa olevien yhteiskuntaan kuulumista ja toimintamahdollisuuksia. Kuntien hyvinvointityöhön osallisuuden kehät -malli tarjoaa työkalun, jonka avulla voidaan tarkastella kriittisesti moninaisissa elämäntilanteissa olevien asukkaiden osallisuuden ja hyvinvoinnin keskinäisiä suhteita. Lisäksi mallin avulla voidaan arvioida kuntien toimenpiteitä mahdollistavien osallisuuden kehien luomiseksi ja ulossulkevien osallisuuden kehien torjumiseksi.

Lähteet

- Allardt, Erik (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Allardt, Erik (1993). *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. Teoksessa Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Oxford University Press.

- Béland, Daniel (2007). The Social Exclusion Discourse: Ideas and Policy Change. *Policy & Politics*, Vol. 35, No. 1, s. 123–139.
- Bäcklund, Pia, Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2017, toim.). *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Tampere University Press.
- Bäcklund, Pia, Häikiö, Liisa, Leino, Helena & Kanninen, Vesa (2018). Bypassing Publicity for Getting Things Done. Between Informal and Formal Planning Practices in Finland. *Planning Practice & Research*, Vol. 33, No. 3, s. 309–325.
- Bäcklund, Pia & Mäntysalo, Raine (2009). Yhdyskuntasuunnittelun teorioiden kehitys ja asukkaiden osallistumisen tarkoitus. *Terra*, Vol. 121, No. 1, s. 19–31.
- Du Toit, Andries (2004). ‘Social Exclusion’ Discourse and Chronic Poverty. A South African Case Study. *Development and Change*, Vol. 35, No. 5, s. 987–1010.
- Fergusson, Ross (2004). Discourses of Exclusion. Reconceptualization Participation Amongst Young People. *Journal of Social Policy*, Vol. 33, No. 2, s. 289–320.
- Fraser, Nancy, Dahl, Hanne Marlene, Stoltz, Pauline & Willig, Rasmus (2004). Recognition, Redistribution and Representation in Capitalist Global Society: An Interview with Nancy Fraser. *Acta Sociologica*, Vol. 47, No. 2, s. 374–382.
- Häikiö, Liisa (2012). From Innovation to Convention. Legitimate Citizen Participation in Local Governance. *Local Government Studies*, Vol. 38, No. 4, s. 415–435.
- Häikiö, Liisa (2014). Sosiaalinen oikeudenmukaisuus sosiaaliturvan uudistamisessa. Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) *Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevan politiikka-analyysiin*. Tampere: Tampere University Press.
- Häikiö, Liisa & Leino, Helena (2014). Tulkitsevan politiikka-analyysin lähtökohdat. Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.) *Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevan politiikka-analyysiin*. Tampere: Tampere University Press.
- Häikiö, Liisa & Salminen, Jarkko (2016). Osallistuvan budjetoinnin oikeudenmukaisuus. *Janus*, Vol. 24, No. 4, s. 340–357.
- Häikiö, Liisa & Snellman, Karita (2017). Marginaalisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevien nuorten osallistuminen. Teoksessa Pia Bäcklund, Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.). *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*. Tampere: Tampere University Press.
- Isola, Anna-Maria, Kaartinen, Heidi, Leemann, Lars, Lääperi, Raija, Schneider, Taina, Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. Helsinki: THL.
- Kainulainen, Sakari (2010). Syrjäytymisen vastaisen työn taloudelliset reunaehdot. Teoksessa Terhi Laine, Susanna Hyväri & Vuokila-Oikkonen (toim.). *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Tammi.
- Kallinen, Yrjö & Häikiö, Liisa (2020). Individualization of Disadvantaged Young People’s Agency. *Journal of Youth Studies*.
- Keränen, Marja (2014). Onko politiikkaprosessi politiikkaa vai hallintoa? Teoksessa Liisa Häikiö & Helena Leino (toim.). *Tulkinnan mahti. Johdatus tulkitsevan politiikka-analyysiin*. Tampere: Tampere University Press.
- Koivisto, Juha, Isola, Anna-Maria & Lyytikäinen, Merja (2018). *Osallisuus kuuluu kaikille Innokylän innovaatiokatsaus*. Helsinki: THL.
- Korhonen, Maija & Rikala, Sanna (2020). Toipumista työtä varten. Työn moraaliset järjestykset työuran katketessa mielenterveysystistä. *Sociologia*, Vol. 57, No. 3, s. 260–277.
- Korjonen-Kuusipuro, Kristiina & Kuusisto, Anna-Kaisa (2019). Socio-material Belonging. Perspectives for the Intercultural Lives of Unaccompanied Refugee Minors in Finland. *Journal of Intercultural Studies*, Vol. 40, No. 4, s. 363–382.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016a). Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulneiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sociologia*, 53: 4, 396–415.
- Kuusisto-Arponen, Anna-Kaisa (2016b). Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa Outi Fingerroos, Anna-Maria Tapaninen & Marja Tiilikainen (toim.). *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere, Vastapaino.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2018). Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena. Suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? *Janus*, Vol. 26, No. 4, s. 370–378.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Tuominen, Jaakko (2019). Epäilyä ja myötätuntoa: yksin tulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja YLE:n verkkouutisissa 2014–2016. *Media ja viestintä*, 42: 3, s. 187–212.
- Kuusisto, Anna-Kaisa & Korjonen-Kuusipuro, Kristiina (2022, tulossa). Tiedon yhteistuottamisen käytännöt: muistoihin perustuva kokemustieto päätöksenteon tukena.
- Lagerspetz, Eerik (2011). Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa Juho Saari (toim.): *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus, 79–105.
- Leeman, Lars & Hämäläinen, Riitta-Maija (2016). Asiakasosallisuus, sosiaalinen osallisuus ja matalan kynnyksen palvelut Pohdintaa käsitteiden sisällöstä.

- Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 81, No. 5, s. 586–594.
- Lehtonen, Pauliina (2011). Kylä kaupungissa: yhteisö kansalaisvaikuttamisen välineenä. Teoksessa Seppo Kangaspunta (toim.). *Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press.
- Lehtonen, Pauliina (2013). *Julkisesti uskottavat. Kansalaisten kokemuksellinen tieto ja performatiiviset osallistumiskäytännöt*. Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.
- Leino, Helena & Puumala, Eeva (2021). What Can Co-creation Do for the Citizens? Applying Co-creation for the Promotion of Participation in Cities. *Environment and Planning C: Politics and Space*, Vol. 39, No. 4, s. 781–799.
- Levitas, Ruth (1996). The Concept of Social Exclusion and the New Durkheimian Hegemony. *Critical Social Policy*, Vol. 16, No. 46, s. 5–20.
- Levitas, Ruth (2004). Let's Hear it for Humpty. Social Exclusion, the Third Way and Cultural Capital. *Cultural Trends*, Vol. 13, No. 2, s. 41–56.
- Luoma-Halkola, Henna & Häikiö, Liisa (2020). Independent Living with Mobility Restrictions. Older People's Perceptions of Their Out-of-home Mobility. *Ageing & Society*, 1–22.
- Luoma-Halkola, Henna & Jolanki, Outi (2021, tulossa). Aging Well in the Community. Understanding the Complexities of Older People's Dial-a-ride Bus Journeys. *Journal of Aging Studies*.
- Maïche, Karim (2017). Nuoret turvapaikanhakijat ja luottamuksen rakentuminen arjen käytännöissä. Teoksessa Veronika Honkasalo, Karim Maïche, Henri Onodera, Marja Peltola & Leena Suurpää (toim.). *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Maununaho, Katja, Luoma-Halkola, Henna & Puumala, Eeva (2021, tulossa) Conviviality in the city: Experience-based spatial design against segregation of places. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*.
- Mezzadra, Sandro & Neilson, Brett (2012). Between Inclusion and Exclusion. On the Topology of Global Space and Borders. *Theory, Culture & Society*, Vol. 29, No. 4–5, s. 58–75.
- Mäntyneva, Päivi & Hiilamo, Heikki (2018). Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka. Etnografinen tutkimus kolmella kuntouttavan työtoiminnan kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 83, No. 1, s. 18–28.
- Osborne, Stephen P. (2010, toim.). *The New Public Governance? Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance*. London, New York: Routledge.
- Peltola, Taru, Åkerman, Maria, Bamberg, Jarkko, Lehtonen, Pauliina & Ratamäki, Outi (2017). Emergent Publics and Affects in Environmental Governance. *Journal of Environmental Policy & Planning*, Vol. 20, No. 2, s. 157–169.
- Puumala, Eeva (2019). Kohtaamisen rohkeus nuorten maahanmuuttajataustaisten aikuisten kertomana. Teoksessa Ilari Hetemäki, Hannu Koskinen, Tuija Pulkkinen & Esa Väliverronen (toim.). *Kaikenlaista rohkeutta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Raivio, Helka & Karjalainen, Jarno (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline – palvelut ovat. Teoksessa Taina Era (toim.). *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Rikala, Sanna (2018). Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämänkuluissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 83, No. 2, s. 159–170.
- Rikala, Sanna (2019). Nuorten aikuisten masennus ja sosiaalinen kipu. Teoksessa Karin Filander, Päivi Siivonen & Maija Korhonen (toim.). *Huiputuksen moraalijärjestys. Osallisuuden ja sosiaalisen kivun kertomuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Rikala, Sanna (2020). Agency Among Young People in Marginalised Positions. Towards a Better Understanding of Mental Health Problems. *Journal of Youth Studies*, Vol. 23, No. 2, s. 1–17.
- Rikala, Sanna (2021, painossa) Masentuneiden nuorten kamppailuja työkyvyttömyyden hallinnasta. Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo (toim.) *Terapeuttinen valta ja kansalaisuus. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Röcke, Anja (2014). *Framing Citizen Participation. Participatory Budgeting in France, Germany and the United Kingdom*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Salminen, Jarkko (2019). Nuoren kuntoutusrahan luoma osallisuus toimintamahdollisuuksina. *Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 84, No. 4, s. 393–402.
- Salminen, Jarkko (2020). Contradictions Between Individually Needed and Institutionally Offered Forms of Recognition. *Constellations*, Vol. 27, No. 4, s. 732–745.
- Sandberg, Otso (2015). *Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.
- Setälä, Maija (2003). *Demokratian arvo. Teoriat, käytännöt ja mahdollisuudet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Silver, Hilary & Miller, S. M. (2003). Social Exclusion. *Indicators*, Vol. 2, No. 2, s. 1–17.
- Sipilä, Jorma (1985). *Sosiaalipolitiikan tulevaisuus*. Helsinki: Tammi.
- Snellman, Karita, Lehtonen, Pauliina & Van Aerschoot, Lina (2016). Työtön, kouluttamaton ja syrjäytynyt – vai osaava ja aktiivinen nuori? Teoksessa Antti Halmetoja, Pertti Koistinen & Satu Ojala (toim.).

- Sosiaalipolitiikan lumo. Esseitä sosiaalipolitiikan kipupisteistä ja suunnasta.* Tampere: Tampere University Press.
- Sointu, Liina (2016). *Hoiva suhteessa. Tutkimus puolisoaan hoivaavien arjesta.* Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.
- Sointu, Liina & Häikiö, Liisa (2021, julkaisematon käsikirjoitus), *Urban Encounters in Older Urban Dwellers' Daily Lives.*
- Timulak, Ladislav (2014). Qualitative meta-analysis. Teoksessa Uwe Flick (toim.). *The SAGE handbook of qualitative data analysis.* London: SAGE.
- Tuurnas, Sanna (2016). *The Professional Side of Co-Production.* Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.
- Van Aerschoot, Lina (2014). *Vanhusten hoiva ja eriarvoisuus, sosiaalisen ja taloudellisen taustan yhteys avun saamiseen ja palvelujen käyttöön.* Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.
- Van Aerschoot, Lina & Salminen, Jarkko (2018). Hyvä, paha lähiö. Nuoret ja asuinalueella syntyvä sosiaalinen pääoma. *Sociologia*, Vol. 55, No. 3, s. 248–262.
- Van Aerschoot, Lina, Häikiö, Liisa, Snellman, Karita & Kallinen, Yrjö (2016). Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen. Lähiössä asuvien nuorten käsityksiä taloudellisesta niukkuudesta. *Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 81, No. 5, s. 540–550.
- Wallin, Antti (2014a). Pilke silmäkulmassa. Eläkeläismiesten porukointi kaupunkiaukiolla. *Yhdyskuntasuunnittelu*, Vol. 52, No 1, s. 53–68.
- Wallin, Antti (2014b). Ikääntyvä kerrostalolähiö ja sen eläkeläisnaiset. *Yhteiskuntapolitiikka*, Vol. 79, No. 5, s. 509–520.
- Wallin, Antti (2019). *Eläkeläisten tila. Kaupunkitilan ja eläkeläisten sosiaalisen toiminnan tarkastelua.* Acta Universitatis Tamperensis. Tampere: Tampere University Press.
- Williams, Colins C. & White, Richard (2003). Conceptualising Social Inclusion. Some Lessons for Action. *Municipal Engineer*, Vol. 156, No. 2, s. 91–95.